

# САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу  
**САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ**  
Зборник радова са XI научног скупа младих филолога Србије, одржаног  
30. марта 2019. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу  
Година XI / Књ. 1

**Издавач**

Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу

Уређивачки одбор

Проф. др Милош Ковачевић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац  
Проф. др Драган Бошковић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац  
Проф. др Владимир Поломац, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац  
Проф. др Никола Бубања, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац  
Проф. др Биљана Влашковић Илић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац  
Доц. др Јелена Петковић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац  
Проф. др Анђелка Пејовић, Филолошки факултет, Београд  
Проф. др Ала Татаренко, Филолошки факултет, Универзитет „Иван Франко”, Лавов, Украјина  
Проф. др Миланка Бабић, Филозофски факултет, Универзитет у Источном Сарајеву, Босна и Херцеговина  
Проф. др Михај Радан, Факултет за историју, филологију и теологију, Темишвар, Румунија  
Проф. др Димка Савова, Факултет за словенску филологију, Софија, Бугарска  
Проф. др Душан Маринковић, Филозофски факултет, Свеучилиште у Загребу, Хрватска  
Проф. др Персида Лазаревић Ди Ђакомо, Универзитет „Г. д Анунцио”, Пескара, Италија

**Одговорни уредник**

Проф. др Милош Ковачевић  
Доц. др Јелена Петковић

**Рецензенти**

Проф. др Мирјана Мишковић Луковић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу  
Проф. др Владимир Поломац, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу  
Проф. др Милка Николић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу  
Проф. др Славко Станојчић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу  
Проф. др Ирена Цветковић Теофиловић, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу  
Проф. др Исидора Бјелаковић, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду  
Доц. др Бојана Вељовић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу  
Доц. др Бранка Миленковић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу  
Доц. др Горана Зечевић Крнета, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу  
Доц. др Дејан Каравесовић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу  
Доц. др Душанка Вујовић, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду  
Доц. др Марина Петровић Јилих, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу  
Доц. др Моника Бала, Филолошки факултет, Универзитет у Београду  
Доц. др Саша Радовановић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу  
Доц. др Тамара Стојановић Ђорђевић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу  
Доц. др Тања Танасковић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу  
Доц. др Тиана Тошић Лојаница, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу  
Доц. др Тијана Кукић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу

**Секретар уредништва**

Слађана Станојевић

Зборник радова са XI научног скупа младих филолога Србије,  
одржаног 30. марта 2019. године  
на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу  
Година XI / Књ. 1

# САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Година XI / Књ. 1

Крагујевац, 2020.

## САДРЖАЈ

О ДВЕМА КЊИГАМА ЗБОРНИКА СА ЈЕДАНАЕСТОГ  
НАУЧНОГ СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ / 5

О ЛИНГВИСТИЧКОЈ КЊИЗИ ЗБОРНИКА СА ХИ НАУЧНОГ  
СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ / 7

### **I ИСТОРИЈСКОЈЕЗИЧКА И ДИЈАЛЕКТОЛОШКА ПРОУЧАВАЊА**

*Олга Богуновић*

ДЕЕТИМОЛОГИЗАЦИЈА ИМЕНИЦА СА ПСЛ. ПРЕФИКСОМ  
\*РА- (ПАВЛАКА, ПАМЕТ, ПАСТОРАК) / 13

*Јелена Павловић*

НАЈВАЖНИЈЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ У ПРОУЧАВАЊУ  
СИНТАКСЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА 19. ВЕКА / 27

*Стефан Стейановић*

АКЦЕНАТ ПРЕЗЕНТА КОД ГЛАГОЛА ПРВЕ ВРСТЕ  
(ОДНОС КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА И КОЛУБАРСКОГ ГОВОРА) / 39

*Катјарина Стивановић*

УПОТРЕБА ПРЕЗЕНТА У ГОВОРУ I ЗОНЕ  
КРАГУЈЕВАЧКЕ ЛЕПЕНИЦЕ / 53

### **II ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА ПРОУЧАВАЊА**

*Сандра Буљановић Симоновић*

ФРАЗЕОЛОГИЗМИ У РОМАНУ ЗЛАТАН ЧОВЕК МОРА ЈОКАИЈА  
И ЊЕГОВИМ ПРЕВОДИМА НА СРПСКИ ЈЕЗИК / 71

*Ђорђе Шуњеварић*

ФРАЗЕОЛОГИЗМИ СА КОМПОНЕНТАМА  
ДАН И НОЋ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 83

*Марија Јаневска*

ИСПРАВНОСТ ИМЕНА У ПЛАТОНОВОМ *КРАТИЛУ* / 97

*Милица Баџић*

ПРИМЕНА КОМПОНЕНЦИЈАЛНЕ АНАЛИЗЕ У КОНТРАСТИРАЊУ  
ГЛАГОЛА СМЕЈАЊА У ЕНГЛЕСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 105

*Биљана Рисџић*

АПЕЛАТИВ ГЛАВА У ОЈКОНИМИМА СРБИЈЕ / 119

*Мирјана Обрадовић*

АНТРОПОНИМИЈА У ТОПОНИМИЈИ ЛЕВАЧКИХ  
СЕЛА ОКО КАЛЕНИЋКЕ РЕКЕ / 127

*Катарина Субановић*

МЕТАФОРИЧКО ЗНАЧЕЊЕ СРПСКИХ И ЕНГЛЕСКИХ  
ЗООСЕМА ЗА ДОМАЋЕ ЖИВОТИЊЕ / 139

*Јована Руџар*

ПОЈМОВНА МЕТАФОРА РАСПРАВА ЈЕ РАТ У ИДИОМИМА У  
ЕНГЛЕСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ: КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА / 149

*Стефан Тодоровић*

СЕМАНТИЧКО-СТИЛИСТИЧКИ АСПЕКТ ДЕКОМПОНОВАЊА  
ИМЕНИЦА У ЈЕЗИКУ НОВИНАРСТВА / 159

### **III СИНТАКСИЧКА И СТИЛИСТИЧКА ПРОУЧАВАЊА**

*Ана Петровић*

КОНЈУНКТИВ ИМПЕРФЕКТА МОДАЛНИХ ГЛАГОЛА ЗА  
ИСКАЗИВАЊЕ ФУТУРАЛНОСТИ У ИТАЛИЈАНСКОМ ЈЕЗИКУ / 171

*Јулијана Деспојовић*

РЕЧЕНИЦЕ БЕЗ ПРЕДИКАТА У ПУТОПИСНОМ  
РОМАНУ АФРИКА Р. ПЕТРОВИЋА / 179

*Ана Кажанеџра Величковић*

*Тамара Сјефановић*

МОДЕЛИ ПРЕНОШЕЊА ТУЂЕГ ГОВОРА У РОМАНУ  
СИБИР ВЛАДИМИРА КЕЦМАНОВИЋА / 187

*Снежана Кљакић*

МЕЂУОДНОС АСПЕКТУАЛНОГ ГЛАГОЛА *KEEP* И ГЛАГОЛА  
У КОМПЛЕМЕНТУ У ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ / 201

*Лела Грујић*

*Бранкица Црноглавац*

УЛОГА КОСИХ ПАДЕЖА КВАЛИФИКАТИВНОГ ЗНАЧЕЊА  
У СПОНТАНОМ ГОВОРУ МЛАДИХ / 209

### **IV ПРИМЕЊЕНОЛИНГВИСТИЧКА ПРОУЧАВАЊА**

*Катарина Мијаљевић*

УВАЖАВАЊЕ, ПОДРШКА И ПОТРЕБЕ ДЕЦЕ  
СА СПЕЦИФИЧНИМ СМЕТЊАМА У УЧЕЊУ / 219

*Александар Танасијевић*

УПОТРЕБА МАТЕРЊЕГ ЈЕЗИКА У НАСТАВИ  
ШПАНСКОГ ЈЕЗИКА КАО СТРАНОГ / 229

*Нађашиа Спасић*

МОДЕРНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ У КОНТЕКСТУ  
ОБРАЗОВАЊА 21. ВЕКА / 241

*Марија Раковић*

ПАДЕЖНИ СИСТЕМ У УЏБЕНИЦИМА СРПСКОГ КАО СТРАНОГ  
ЈЕЗИКА ЗА А НИВО (ЛИНГВИСТИЧКИ И МЕТОДИЧКИ АСПЕКТ) / 255

*Тара Пешић*

СТАВОВИ СТУДЕНАТА ПРЕМА РОДНИМ  
СТЕРЕОТИПИМА У НАСТАВИ МАТЕРЊЕГ ЈЕЗИКА  
У ОСНОВНОШКОЛСКОМ ОБРАЗОВАЊУ / 265

*Милан Тодоровић*

ПРЕГЛЕД ИНТЕРНАЦИОНАЛНИХ ИСТРАЖИВАЊА О ОБРНУТОЈ  
УЧИОНИЦИ И ЊИХОВ ЗНАЧАЈ ЗА ИСТРАЖИВАЊА У СРБИЈИ / 277

## **V АНАЛИЗА ДИСКУРСА И ТРАНСЛАТОЛОГИЈА**

*Горица Томић*

МЕХАНИЗМИ МОДИФИКАЦИЈЕ УСТАЉЕНИХ ИЗРАЗА  
У НОВИНСКИМ НАСЛОВИМА НА ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ / 289

*Јована Николић*

ОБЛИЦИ РОДНО ОСЕТЉИВИХ ИМЕНИЦА НА СРПСКОМ И  
ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ НА ИНФОРМАТИВНИМ ПОРТАЛИМА / 303

*Вања Вукчевић*

СЛОБОДНИ НЕУПРАВНИ И НЕУПРАВНИ ГОВОР У ПРЕВОДУ СА  
СРПСКОГ НА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК (НА ПРИМЕРИМА ИЗ РОМАНА  
ДЕРВИШ И СМРТ МЕШЕ СЕЛИМОВИЋА) / 311

## **VI АУТОРИ**

Јелена Павловић<sup>1</sup>

*Крађујевац*

## НАЈВАЖНИЈЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ У ПРОУЧАВАЊУ СИНТАКСЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА 19. ВЕКА<sup>2</sup>

У раду се анализирају најважније тенденције у проучавању синтаксе српског језика 19. века. Анализа обухвата: (а) граматике и приручнике издате током 19. века; (б) традиционалне историјскојезичке студије; (в) радове посвећене конкретним синтаксичким проблемима на корпусу из 19. века; (г) дијахрони аспект у студијама посвећеним савременом језику. У традиционалној методологији синтакса је била запостављена, а синтаксичка проучавања почињу да се развијају у другој половини 20. и на почетку 21. века у радовима проучавалаца као што су Љиљана Суботић, Александар Милановић, Исидора Бјелаковић и други. Утврђено је да приступ зависи од различитих фактора као што су временски период (предстандардни – стандардни), да ли се анализира конкретни проблем на ширем корпусу или се доноси детаљни опис ограниченог корпуса, да ли је фокус на синхронном опису појаве или на њеном развоју, као и од тога да ли је важно дати поређење са стањем у савременом језику или са другим језичким идиомима.

*Кључне речи:* српски језик, синтакса, историја језика, 19. век

### 1. Увод

Циљ рада је испитивање најважнијих тенденција у синтаксичким проучавањима синтаксе српског језика 19. века у оквиру четирију категорија: (а) општи приручници и граматике изашле током 19. века; (б) историјскојезичке студије традиционалне оријентације; (в) монографије и чланци посвећени посебним синтаксичким проблемима на корпусу текстова из 19. века; (г) новије синтаксичке студије посвећене савременом српском језику, које обухватају и материјал из 19. века. Приликом анализе, највише ћемо се задржати на традиционалним студијама.

Због ограниченог простора, у раду доносимо преглед најважнијих тенденција у проучавању синтаксе 19. века на избору најзначајнијих и(ли) најрепрезентативнијих приручника, монографија и студија. У анализи држаћемо се следећих критеријума: (а) обухваћене синтаксичке области; (б) корпус на коме се базира анализа; (в) период који рад обухвата; (г) коришћена методологија; (д) присуство експлицитне информације о одабиру синтаксичких особина.

### 2. Анализа

#### *2.1. Приручници и граматике изашле током 19. века*

Почетак 19. века одликује коегзистенција више језичких типова – славено-српског, рускословенског, српског народног језика, па спорадично и рускословенског (Ивић 2014: 159–165). Деветнаести век се дели на два периода раздвојена 1868.

1 jesa.pavlovic.krusevac88@gmail.com, jelena.pavlovic@filum.kg.ac.rs

2 Рад је рађен у оквиру пројекта Динамика структура савременог српског језика, ОИ 178014, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

као годином званичне победе Вукове језичке реформе: предстандардни период (до 1868) и период стабилизације нормe савременог српског језика (после 1868).<sup>3</sup>

На ширем плану 19. век обележавају компаративистички и младограматичарски приступ у науци о језику (Ивић<sup>9</sup> 2001: 47–81), у којима фокус није на синтаксичкој проблематици. Постоји оцена у србистици „[д]а је синтакса у 19. веку била најнеразвијенији део науке о језику” (Ранђеловић 2016: 377). Синтакса се углавном своди на синтаксу просте реченице и долази до преплитања синтаксичке проблематике са морфолошком (Ранђеловић 2016: 392). Ана Ранђеловић у својој докторској дисертацији доноси детаљан преглед синтаксичке терминологије за реченичне чланове у граматицама и другим језикословним текстовима из 19. века (Ранђеловић 2016: 377–393).<sup>4</sup>

Србска синтакса Ђуре Даничића из 1858. године посвећена је синтакси падежа.<sup>5</sup> За њу Слободан Павловић каже да је „модерна и у епистемолошком и у филолошком смислу јер прати идејна струјања науке о језику XIX века” (Павловић 2013: 272). Корпус је функционалностилски разноврстан, а јављају се и примери из дела из старијих епоха (уп. и Ивић<sup>2</sup> 1997: 98). У „Приступу” Даничић наводи да се „[у] синтакси [...] гледа како се речима казују мисли” (Даничић 1858: 1). Дефинише следеће појмове: субјекат (подмет), предикат (прирок), реченицу и саставак.<sup>6</sup> Помиње врсте предиката, елиптичне реченице, безличне реченице, просте и сложене реченице и додатке. Главни део књиге посвећен је синтакси падежа. Даничићев приступ падежима Слободан Павловић одређује као „панхроно-синхрони”<sup>7</sup> и „синтаксичко-семантички” (Павловић 2013: 272).

Други део Извода из српске граматике Јована Бошковића из 1864. године посвећен је синтакси. Бошковић предмет синтаксе дефинише као и Даничић: „У синтакси се гледа како се речима казују мисли” (Бошковић 1864а: 1). У уводном делу дефинишу се појмови: синтакса, реченица, прирок, подмет, просте и сложене реченице, додаци („или ширење реченице”). Бошковић синтаксу дели на синтаксу простих и синтаксу сложених реченица. Синтаксу простих реченица дели на синтаксу именских речи (у његовој терминологији имена) и на синтаксу глагола. Као предмет синтаксе сложених реченица издваја: „различне врсте реченица, састављање периода, и намештање или ред речи” (Бошковић 1864а: 4). Синтакса простих реченица почиње поглављем „Имена у простој реченици” и обухвата синтаксу падежа. Падежи су детаљно обрађени. Креће се од форме падежа, а даљи критеријум за обраду је семантички. На крају књиге стоји „Трећа свеска, у којој ће бити свршетак синтаксе, изаћи ће кад настану боље прилике.” (Бошковић 1864б: полеђина). Завршни део синтаксе Јована Бошковића, као и други део синтаксе Ђуре Даничића, није изашао, па се синтаксичко наслеђе ових аутора своди на детаљно разрађену синтаксу падежа.

Трећи део књиге Петра Будманија Граматика српскохрватског (илирског) језика (*Grammatica della Lingua Serbo-croata (Illirica)*), објављене у Бечу 1867. године на италијанском језику, носи назив „Синтакса” („Sintassi”). Прва глава обухвата

3 Павле Ивић дели 19. век на два периода: „Доба победе народног језика (1804–1878)” и „Епоха кристализације стандардног језика (1878–1918)” (Ивић 2014: 159–255, 256–305).

4 О досадашњим ретким радовима посвећеним проучавању синтаксе у 19. веку в. библиографију у Ранђеловић 2016.

5 О теоријским аспектима Даничићеве синтаксе в. Павловић 2013.

6 Означавачу копулу.

7 Одредница панхроно-синхрони у овом контексту значи да се „падежни типови илуструју примерима из свих периода развоја српског језика, док се синхрони приступ огледа у тумачењу језичких појава из перспективе времена у коме је Даничић деловао” (Павловић 2013: 272).



дефиниције простих и сложених реченица, субјекта и предиката, додатака, атрибута и апозиције. Садржи следеће одељке: „Дефиниције” („Definizioni”), „О конгруенцији” („Delle Concordanze”), „Синтакса именица и придева” („Sintassi del Sostantivo e dell' Aggettivo”), „Синтакса заменица” („Sintassi de' Pronomi”), „Синтакса бројних имена” („Sintassi de' Nomi Numerali”), „О употреби падежа” („Dell' Uso de' Casi”), „О употреби предлога” („Dell' Uso delle Preposizioni”), „Синтакса глагола” („Sintassi dell' Verbo”), „О употреби начина и времена у простим реченицама” („Dell' Uso de' Modi e de' Tempi nelle Proposizioni semplici”), „Негација, упитност, узвичност” („Negazione, interrogazione, esclamazione”), „О употреби начина у сложеним реченицама” („Dell' Uso de' Modi nelle Proposizioni composte”), „Употреба партиципа” („Dell' Uso de' Participiali”), „О реду речи у реченици (О конструкцији)” („Della Costruzione”).

У предговору другог издања своје Српске синтаксе из 1870. године Стојан Новаковић истиче да се синтакси може прићи са две стране: са чисто научне и са педагошке (Новаковић <sup>2</sup>1870: I–II). За синтаксу каже да је: „Део граматике који говори о томе како се речи и облици њихови употребљавају за исказивање мисли” (Новаковић <sup>2</sup>1870: 1). Приступ обухвата следеће делове: „Шта је синтакса”, „Шта је мисао и реченица”, „Какве су врсте реченице”, „Главни делови реченице”, „Разгранаване реченица” и „Деоба реченица и синтаксе”. Синтаксу, као и Бошковић, дели на синтаксу простих реченица и синтаксу сложених реченица, а свакој области је посвећен посебан одељак књиге. Синтакса прости реченице обухвата следећа поглавља: „Имена у реченици”, „Како се слажу подмет и прирок”, „Како се разгранавана реченица” (додачи подмета и прирока) и „Значење облика у реченици” (синтакса падежа и синтакса глагола). Други део, посвећен синтакси сложене реченице, састоји се из одељака: „Какве могу бити сложене реченице”, „Скраћивање реченица” и „Намештање или ред речи”. Књига садржи и додатак о периодима и интерпункцијским знаковима.

У другом издању Новаковићеве Српске граматике из 1902. године синтаксичко поглавље носи назив „Наука о реченицама”. Предмет синтаксе се одређује овако: „У науци о реченицама (синтакси) разматра се како се речи и облици њихови употребљавају за састављање реченица” (Новаковић <sup>2</sup>1902: 251, курзив у оригиналу). Састоји се из следећих делова: „Шта је наука о реченицама”, „Шта је мисао и реченица”, „Главни делови реченице”, „Разгранаване реченице” и „Деоба реченица и синтаксе”. Задржава се подела на синтаксу простих и синтаксу сложених реченица. Синтакса простих реченица садржи следеће делове: „Слагање главних делова реченичних”, „Употребу врста речи у реченицама”, „Употребу облика у реченицама” (синтакса падежа и синтакса глагола), „Питање у реченицама” и „Одрицање”. Синтакса сложених реченица састоји се из следећих делова: „Врсте сложених реченица”, „Скраћивање простих и сложених реченица” и „Намештање или ред речи”.

Јован Живановић у својој Српској синтакси из 1889. године истиче да је овај уџбеник оријентисан научно, а не практично (Живановић 1889: 3). Живановић доноси нешто другачију дефиницију синтаксе: „Синтакса говори о значењу речи, које се деле на девет врста и о значењу облика” (Живановић 1889: 5). У првом делу књиге обрађена су значења речи са одељцима: „Именица (Супстантив)”, „Придев (Адјектив)”, „Број (numerale)”, „Заменице (pronomen)”, „Прилози (adverbium)”, „Предлози”, „Савези” и „Глаголи”. Други део књиге обухвата значење облика: „Значење именских облика” (синтакса падежа) и „Значење глаголских облика” (синтакса глагола). Како у датој дефиницији, тако и у обради,

види се мешање синтаксичке и морфолошке проблематике (дају се чак и нека опажања која припадају творби речи). У књизи нису обрађене функција реченичних чланова и синтакса сложене реченице.

Маретићева Граматика и стилистика хрватскога или српскога језика заснована је на корпусу Вукових и Даничићевих дела. Синтаксичко поглавље код Маретића састоји се из следећих одељака: „Реченица”, „Синтакса дијелова говора”, „Синтакса падежа” и „Синтакса глаголскијех облика”. Поглавље о реченици обухвата: „Субјекат”, „Предикат”, „Срочност (конгруенцију)”, „Ред ријечи” и „Грађу реченица” (дужина реченица, уметнуте реченице, непотпуне реченице). Поглавље о грађи реченица не обухвата анализу сложених реченица већ се каже да: „У науц о грађи реченица иде и науц о двојаком њихову везању, али о томе ће се говорити даље у синтакси при везницима” (Маретић 1899: 445). Синтакса дијелова говора обухвата: „Именице”, „Придјеве”, „Замјенице”, „Бројеве”, „Глаголе”, „Прилоге (адвербе)”, „Приједлоге”, „Везнике” и „Нијекање (негацију)”. У делу посвећеном синтакси падежа користе се латински термини, полази се од форме падежа, а даље се анализира њихово значење. Доста простора је посвећено и синтакси глаголских облика. Нема посебног поглавља о сложеној реченици, већ је она обрађена у деловима о везницима, заменицама, грађи реченице, негацији и глаголским облицима. Оваква структура биће присутна и код представника традиционалне методологије, што се види у називима поглавља (на пример, грађа реченице) и у областима које обрађују, а које су детаљно заступљене код Маретића (конгруенција, ред речи, синтакса падежа, делимично и синтакса глагола). Такође, Маретићев утицај на ову методологију огледа се и у запостављању анализе синтаксе сложене реченице.

## 2.2. Традиционална историјскојезичка лиџераџура

У свим студијама овог типа методологија подразумева детаљан опис на грађијско-ортографском, фонетском и морфолошком плану, уз обраду најкарактеристичнијих лексичких и синтаксичких особина. Поред дескрипције језика писца, гласила или дела, језик се пореди са: (а) језиком савременика (истомишљеника и противника); (б) стањем у дијалекту из кога потиче писац; (в) са језиком Вука Караџића; (г) са стањем у савременом језику. Због тога што већина студија следи исти модел, наша анализа ће обухватити и неке монографије које се односе језик писаца и гласила из средине и с краја 18. века.

Често се из самих назива поглавља може закључити да ће бити приказан само ограничен број синтаксичких особина.<sup>8</sup> Нуорлуото 1989 једина је од прегледаних монографија која у оквиру истог поглавља обрађује и морфологију и синтаксу.<sup>9</sup> Као мотивација за одабир синтаксичких црта наводе се интересантне (Младеновић 1964: 134), најкарактеристичније (Албин 1968: 93; Бабић 2012: 169; Кашић 1968: 106;<sup>10</sup> Херити 1983: 257) или специфичне (Суботић 1989: 165)<sup>11</sup> особине. Без експлицитне мотивације су монографије Јерковић 1972, Јерковић 1976 и Јерковић 1981. Херта Куна додатно мотивише своје опредељење

8 Такви су наслови: „Из синтаксе” (Младеновић 1964: 134–146), „Кратак преглед синтаксе” (Албин 1968: 93–102), „Remarks on Syntax” („Напомене о синтакси”) (Нуорлуото 1989: 113–116), „Синтаксичке особености” (Суботић 1989: 165–192, Бабић 2012: 169–201). У осталим монографијама поглавље је названо једноставно „Синтакса”.

9 Поглавље је насловљено „Граматика” („Grammar”) (Нуорлуото 1989: 103–116).

10 Као најкарактеристичније особине наводе се особине из народног језика.

11 Као специфичне особине одређене су оне које се разликују од савременог језичког стандарда.

за традиционалну методологију могућношћу поређења: „ (...)smatram da је најлогијичније да се и у овом раду сљеди утврђена траса, ако ни ради чега, а оно ради прегледности и могућности упоређивања” (Куна 1970: 159). Детаљније објашњење дато је у Нуорлуото 1989: 113, где се истиче да су дате само особине које не припадају стандарду, јер синтаксичка норма дозвољава већу слободу од језичких норми на другим нивоима. Аутор, даље, додаје да су синтаксичке конструкције често стилистички обележене и да, као такве, не припадају стандардологији. На крају, аутор додаје да је дијалекатска синтакса недовољно истражена и да не постоји устањени упитник за утврђивање синтаксичких особина.<sup>12</sup>

Аналитички део прегледаних монографија обухвата следеће делове:

- (а) Напомене о реченици<sup>13</sup> (Младеновић 1964: 134–135; Кашић 1968: 110–111;<sup>14</sup> Куна 1970: 169–175;<sup>15</sup> Јерковић 1972: 192–194; Луковић 1994: 85–94;<sup>16</sup> Нуорлуото 1989: 114–116).
- (б) Ред речи<sup>17</sup> (Албин 1968: 93–95; Бабић 2012: 169–177; Јерковић 1972: 186–192; Јерковић 1976: 87–90; Јерковић 1981: 80–83; Кашић 1968: 106–110; Куна 1970: 164–168; Милановић 1998: 154–168; Милановић 2014: 368–374; Младеновић 1964: 136–138; Суботић 1989: 165–171; Херити 1983: 257–264).
- (в) Конгруенцију (Албин 1968: 95–96; Бабић 2012: 177–179; Јерковић 1972: 196–202; Јерковић 1976: 91–93; Јерковић 1981: 83–87; Кашић 1968: 111–114; Куна 1970: 159–163; Милановић 1998: 144–154; Милановић 2014: 375–380; Младеновић 1964: 138–139; Луковић 1994: 101–102; Херити 1983: 264–268).
- (г) Именице (Младеновић 1964: 139).
- (д) Употребу и значење падежа: (Албин 97–100; Бабић 2012: 181–192; Јерковић 1972: 202–256; Јерковић 1976: 93–116; Јерковић 1981: 87–113; Кашић 1968: 115–124; Куна 1970: 181–199; Младеновић 1964: 139–141; Луковић 1994: 102–117; Нуорлуото 1989: 113–114;<sup>18</sup> Суботић 1989: 171–185; Херити 1983: 270–294).
- (ђ) Заменице (Албин 1968: 100–101; Бабић 2012: 192–196; Јерковић 1972: 257–262; Јерковић 1976: 117–119; Јерковић 1981: 113–116; Кашић 1968: 125–126; Куна 1970: 175–177; Младеновић 1964: 142–143; Херити 1983: 294–300).
- (е) Придеве (Бабић 2012: 196–197; Куна 1970: 177–180; Младеновић 1964: 143–144; Херити 1983: 300–302).

12 Only those features remaining outside the norm of the contemporary standard language will be examined. The reasons are simple: the syntactic norm of a standard language is less stable than other levels, and allows more variation and flexibility; syntactic constructions are often stylistically marked and, thus, indicate semantic values which do not belong to standardology; syntax is a relatively unexplored field in dialectology, and there are, therefore, no already established questionnaires to follow.

13 У наслову се среће синтагма грађа реченице (Куна 1970: 169–175) или напомена о грађи реченице (Младеновић 1964: 134–135).

14 У Кашић 1968: 110–111 не постоји посебно поглавље посвећено реченици, али се дају напомене о структури Видаковићеве реченице.

15 У Куна 1970: 169–175 поглавље је шире него у другим монографијама и обухвата опажања о разгранатој реченици, уметнутим реченицама, зависним реченицама, уз напомене о утицају страних језика.

16 Доноси шире поглавље са описом дужине реченице, реченичних чланова, рефлексивног пасива, номинализације, девербативних именица и декомпонованих глагола.

17 Најчешће обухвата положај агрибута, глагола, енклитика, негације и предлога. Ређе садржи опис места реченичних чланова.

18 Наслов поглавља је „Case Syntax and Government” („Синтакса падежа и рекција”).

- (ж) Синтаксу глагола<sup>19</sup> (Албин 1968: 101–102; Бабић 2012: 199–201; Јерковић 1972: 263–278; Јерковић 1976: 120–132; Јерковић 1981: 118–128; Кашић 1968: 127–131; Куна 1970: 199–215; Луковић 1994: 117–136; Младеновић 1964: 144–145; Суботић 1989: 186–192; Херити 1983: 304–310).
- (з) Прилоге (Бабић 2012: 197–198; Младеновић 1964: 145–146; Херити 1983: 302).
- (ж) Везнике (Албин 1968: 102; Јерковић 1972: 194–196; Јерковић 1976: 90–91; Јерковић 1981: 116–118; Кашић 1968: 131–132; Луковић 1994: 94–101; Херити 1983: 269–270).
- (и) Бројеве (Бабић 2012: 198–199; Кашић 1968: 127; Куна 1970: 180; Херити 1983: 303–304).
- (ј) Негацију (Бабић 2012: 179–180; Куна 1970: 168–169, Херити 1983: 268–269).

Као што се види из прегледа, посебно код старијих монографија, избор синтаксичке грађе заснива се на моделима који су постојали у 19. веку, посебно на онај у Маретићевој граматици. Код појединих поглавља, као што су именице, заменице, глаголи, срећу се и особине које превасходно припадају морфологији. Дате су углавном појединачне особине, без експликације. Избор поглавља варира од аутора до аутора, али се може запазити релативно стабилна шема, која се успоставља у монографији Младеновић 1964.

Јован Јерковић у својим монографијама, иако остаје на нивоу пописа, проширује репертоар синтаксичких особина, нарочито у оквиру синтаксе падежа и синтаксе глагола. Код Питера Херитија наставља се овај тренд, с тим што он даје знатно мањи број црта у оквиру синтаксе глагола. Интересантно је да у студији Суботић 1989, иако она модернизује традиционална проучавања на другим језичким нивоима (Милановић 2014: 26), на нивоу синтаксе избор особина остаје знатно сужен и своди се на ред речи, употребу падежа и на ограничен избор особина у оквиру синтаксе глагола (инфинитив, партиципи, герунди). С друге стране, ову монографију одликује модернизована терминологија, ослањање на савремену литературу и већа пажња посвећена експликацији. Монографија Бабић 2012 готово доследно прати вертикалу традиционалног приступа.

У Нуорлуото 1989: 113–116, иако је списак црта које се дају јако оскудан, налазе се неке особине које други аутори не издвајају, као што је барокна (или псеудобарокна) структура реченице, којом се објашњава финални положај глагола, уметнути делови и инверзија атрибута. У овој монографији помињу се особине које потичу из старословенског и црквенословенског језика (апсолутни датив, положај субјекта иза партиципа). Ову студију од других одваја фокус на особинама које нису део народног језика, као што су синтаксички славенизми и особине које представљају утицај страних језика (латинизми и германизми).

Студија Луковић 1994 обухвата период стабилизације норме српског језика (1868–1918). Корпус је заснован на правним текстовима. Аналитички део монографије своди се на издвојене особине важне с гледишта синтаксе и функционалне стилистике (Луковић 1994: 73). Приступ у начелу остаје традиционалан, али је избор синтаксичких особина знатно шири. Посебно се обраћа пажња на особине заступљене у административно-правном функционалном стилу (декомпозиција глагола, номинализација, пасивне конструкције итд.).

19 Поред синтаксе падежа, и синтакса глагола је једна од области којој се у традиционалном приступу поклања доста пажње. Избор глаголских облика варира од аутора до аутора. Поглавље о синтакси глагола изостаје у Нуорлуото 1989, као и у два прегледаним студијама Александра Милановића.

У Милановић 1998<sup>20</sup> више пажње се посвећује синтаксичкој проблематици. Организација синтаксичког поглавља (Милановић 1998: 85–168) одступа од традиционалне методологије и обухвата: (а) Реченице по садржини (упитне реченице, узвичне реченице); (б) Дужину реченице; (в) Просте реченице – субјекатско-предикатске реченице, безличне реченице, обезличене реченице, пасивне реченице, реченице с логичким субјектом, реченице са сложеним предикатом итд.; (г) Конструкцију са инфинитивом; (д) Конструкцију да + презент; (ђ) Сложене реченице; (е) Кондензацију реченице (инфинитив, девербативна именица, герунди у функцији кондензатора); (ж) Конгруенцију; и (з) Ред речи.

У Милановић 1998 се види комбинација традиционалне методологије (ред речи, конгруенција, дужина реченице) са модернијим приступом. Аутор знатно већу пажњу посвећује синтакси реченице, док су синтакса глагола и синтакса падежа запостављени. У Милановић 2014<sup>21</sup> запажа се сличан приступ. Од области које нису обрађиване у традиционалним студијама у Милановић 2014: 355–395 доносе се: барокна реченица, синтаксички паралелизам, кумулација, корелативи у зависносложеним реченицама, кондензација реченице инфинитивом и глаголским прилозима, деагентизоване реченице и реченице са допунским предикативом.

### 2.3. Синтаксичке студије посвећене језику 19. века

У сенци традиционалних историјскојезичких и синхроних проучавања, у другој половини 20. века и у 21. веку настало је више студија посвећених појединачним синтаксичким проблемима на корпусу из 19. века. Ове студије карактерише фокусираност на конкретне појаве, а анализа следи савремену литературу. Ови радови начелно се могу поделити на две групе: (а) Радови који се баве језичким појавама које су фреквентније у 19. веку него у савременом књижевном језику (на пример, партиципи и инфинитив); (б) Радови који се баве језичким феноменима који су запажени у савременом књижевном језику и чија се заступљеност прати у 19. веку (кондензација, партиципски и рефлексивни пасив итд.).

Крајем 20. и почетком 21. века Љиљана Суботић неке од својих радова посвећује синтаксичкој проблематици. У Суботић 1984 ауторка поставља темеље за анализу синтаксичке проблематике у 19. веку. Прате се синтаксичке функције и развојни ток партиципа презента пасивног, партиципа презента активног и партиципа претерита активног. Корпус обухвата текстове од 1810. до 1867, а обухваћени су књижевноуметнички стил, језик новина и одређени научни текстови. Основни метод за анализу је синтаксичко-семантички, а критеријум за презентовање примера је синтаксичка функција (атрибутска, предикатска, копредикатска, супстантивна). Издвојене су и конструкције са апсолутним дативом и конструкције са двоструком трансформацијом. Коришћен је и статистички метод и метод трансформационо-интерпретативног теста. Дата су запажања о процесу губљења партиципа и њиховом даљем развоју у савременом српском језику.

Неколико краћих радова Љиљане Суботић посвећено је конкретним синтаксичким проблемима на ограниченом корпусу. У раду Суботић 1996 анализира се инфинитив у делу Природно право Јована Стерије Поповића. У Суботић 1994а ауторка се бави статусом релативних реченица у два Доситејева дела. Основни критеријум за поделу је рестриктивност/нерестриктивност, а користи

20 У питању је необјављена магистарска теза аутора.

21 У питању је објављена докторска теза аутора.

се и трансформационо-интерпретативни тест. У Суботић 1994б ауторка се бави парцелацијом као синтаксичко-стилском појавом коју региструје новија литература. Овим својим радом она допуњује сазнања о парцелацији и, на основу материјала из прве половине 19. века, коригује нека дотад изнега мишљења о овој појави. У раду Суботић 2007 ауторка се бави синтаксичком структуром барокне реченице у доситејевском идиому. У раду се са ширег културног становишта објашњава порекло овога типа реченице (утицај барока и класицизма, утицај рускословенског језика, утицај синтаксе немачког и латинског језика). Као основне одлике барокне реченице издвајају се: финални положај глагола и инфинитива, опкорачења, постпонован атрибут, антепозиција генитива, синтаксички паралелизам, узвици, узвичне реченице, вокативи и антепозиција објекта.

Код Александра Милановића запажа се повезаност синтаксичке са стилистичком анализом. Својим радовима он отвара питање статуса корелатива у зависносложеним реченицама у 19. веку. У раду Милановић 2002 аутор спроводи синтаксичку и стилистичку анализу временских релативних реченица у усменом жанру проповеди (Милановић 2002). Веома важан рад је Милановић 2003, у коме се испитује статус корелатива уз везник будући да у славеносрпском и вуковском језику. Утврђује се општи узрок смањења броја корелатива – угледање на француску синтаксу на крају 19. и почетку 20. века. Ситуација у српском језику доводи се у везу и са другим словенским језицима (пољском и бугарском).

Синтакса језика 19. века почиње системски да се проучава у оквиру пројекта Историја језика на Филозофском факултету у Новом Саду (Грковић-Мејџор 2007: 7–12). Две магистарске тезе настале у оквиру овога пројекта баве се синтаксичким проблемима предстандардног периода: Пасивне конструкције у језику војвођанских писаца 19. века (Исидора Бјелаковић, 2005) и Кондензација у језику војвођанских писаца 19. века (Јелена Војновић, 2005).<sup>22</sup> Методолошки приступ подразумева праћење синтаксичко-семантичких категорија и анализу односа конкурентних конструкција (Грковић-Мејџор 2007: 8).

Монографије Бјелаковић 2008 и Ајџановић 2008 ограничавају корпус своје анализе од почетка 19. века до 1868. године. Анализа је заснована на функционалностилски разноврсном корпусу (књижевни текстови, гласила, научни текстови, административно-правни текстови). Обухваћени су текстови на више идиома (доситејевски, славеносрпски), а фокус је на појединачном проблему (партиципски пасив, кондензација), те је примарни критеријум за анализу синтаксичко-семантички. Доноси се и поређење са стањем у савременом језику. У Бјелаковић 2008: 178–179 укључен је и критеријум функционалностилске репартиције у поглављу „Заступљеност пасива у појединим функционалним стилевима”.

Инфинитив је био тема више радова посвећених синтакси 19. века.<sup>23</sup> У раду Петровић, Војновић 2005 доноси се преглед синтаксичких позиција у којима се инфинитив јавља и дају се разлике у односу на савремени језик. У истом зборнику се налази и коауторски рад Грковић-Мејџор, Курешевић 2005, који се бави статусом инфинитива у преводу Новог завета Вука Стефановића Караџића. У раду се прати статус инфинитива и његов однос према конкурентним конструкцијама. Рад Ајџановић, Ружић 2015 године доноси синтаксичко-семантичку анализу циљног инфинитива уз глаголе кретања. Овај рад одликује синхронодијахрони приступ (корпус је из прве половине 19. века и из савременог срп-

22 Касније штампане као монографије Ајџановић 2008, Бјелаковић 2008.

23 У раду, због ограниченог простора, дајемо само преглед три студије.

ског језика). Доноси се детаљна анализа семантичких услова који су потребни за појаву циљног инфинитива.

Може се закључити да у новијим студијама фокусираним на појединачне проблеме синтакса добија примат над историјом језика. Ове студије су већином синхронно оријентисане, тј. дају синхрони пресек једног језичког проблема у предстандардном периоду, а дијахрони аспект се заснива на поређењу са стандардним језиком, уз напомене о развоју одређених конструкција.

#### 4. Дијахрони аспект у новијим синтаксичким студијама

Језик Вука Караџића и писаца који стварају после 1868. године улази у корпус новијих студија посвећених синтаксичкој проблематици. Корпус дела настао у другој половини 19. века посматра се као почетна фаза у развоју савременог српског књижевног језика. У појединим студијама истичу се разлике између старије и новије фазе развоја, тако да ове студије добијају и дијахрони аспект. Њих одликује савремена методологија и синтаксичко-семантички приступ анализи. Овом приликом ћемо се осврнути на неколико студија из синтаксе зависносложене реченице.

У Антонић 2001 налази се и поглавље „Темпорална клауза у дијахроној перспективи” (Антонић 2001: 360–363). Ауторка истиче да је до промене дошло на плану израза и на плану садржаја. На плану израза дошло је до смањења броја везника са 23 на 16. У међувремену дошло је и до развоја темпоралног везника након што, који није био присутан у старијој фази савременог српског језика. На плану значења највише промена се догодило у субпољу темпоралне идентификације.

У Ковачевић <sup>2</sup>2012 истиче се опозиција између контекстуално условљених и контекстуално неусловљених конструкција. На тај начин се објашњава развој значења у оквиру узрочног семантичког поља: „(...) може се рећи да је и пут стварања каузалности као језичке категорије ишао од конструкција с контекстуално предодређеном каузалном семантиком до конструкција с једнозначним језичким номинацијским елементима каузалне релације” (Ковачевић <sup>2</sup>2012: 30). Ова опозиција налази се и у основи анализе у радовима објављеним у Ковачевић 1998 (на пример, у оквиру анализе намерних и узрочних конструкција). Такође, у неким радовима, на пример, у радовима о последичним конструкцијама и о узрочним реченицама, аутор доноси примере из савременог језика и из језика Вука Караџића (Ковачевић 1998: 110–122, 123–133). У раду „Сложена реченица са посесивном атрибутском зависном клаузом” аутор објашњава зашто се релативизатор који не користи више у зависним релативним клаузама са посесивним значењем и зашто је уместо њега распрострањен релативизатор чији (Ковачевић 1998: 193–199).

Монографија Ђуркин 2018 анализира развој сложених везника у српском језику. Ауторка издваја услове и механизме који доводе до настанка сложених везника. Поред тога, доноси и примере сложених везника из језика Вука Караџића. На пример, истиче се да је везник тако да чест у језику Вука Караџића, да се сложени везници узрочног значења у Вуковом језику јављају са корелативима итд.

## 5. Закључак

На основу спроведене анализе можемо закључити следеће:

1. Приступ синтаксичким феноменима на корпусу текстова из 19. века зависи од више фактора, од којих су најважнији: период који се проучава (предстандардни или стандардни), језички тип (доситејевски, вуковски, славеносрпски итд.), фокус на опису ограниченог корпуса или фокус на конкретном језичком проблему, фокус на синхронном опису појаве или на опису њеног развоја итд. Избор адекватне методологије зависи преваходно од циља рада, али и од афинитета самога аутора.

2. У приручницима и граматицама насталим у 19. веку највише пажње је посвећено синтакси падежа, доста простора је посвећено и синтакси глагола и феноменима као што су конгруенција и ред речи. Запажа се и појава неких морфолошких особина у синтаксичким поглављима. Од синтаксичких области најмање пажње је посвећено синтакси сложене реченице.

3. Традиционалне студије следе модел утврђен у приручницима из 19. века, нарочито модел дат у Маретићевој Граматици и стилистици. Углавном се само наводи инвентар особина, без експликације. Списак особина начелно остаје стабилан, уз одступања условљена афинитетима аутора. Предност овога модела је могућност поређења са већ доступним описима. Главни недостатак овога модела је изостанак објашњења регистрованих појава.

4. У радовима аутора као што су Љиљана Суботић и Александар Милановић полако се модернизује приступ синтакси предстандардног периода. Ове студије се углавном концентришу на појединачне проблеме на ограниченом или на нешто ширем корпусу. Заснивају се на савременој синтаксичкој литератури и укључују експликацију.

5. Убрзани развој историјске синтаксе почиње почетком 21. века у оквиру новосадске лингвистичке школе. Настају радови и монографије аутора као што су Исидора Бјелаковић и Јелена Ајдановић. Корпус је функционалностилски разноврстан и омеђен 1868. годином. Приступ је синтаксичко-семантички, а аутори се ослањају на савремену литературу.

6. Новије синтаксичке студије посвећене синтакси 19. века концентришу се на два типа појава: (а) На појаве фреквентне у 19. веку (као што су инфинитив и партиципи); (б) На појаве дотад необрађене у традиционалним студијама (као што су пасив и корелативи у сложеним реченицама).

7. Дијахрони аспект присутан је и у новијим студијама посвећеним савременом српском језику. Оне обухватају језик писаца који стварају у другој половини 19. века и језик Вука Караџића. Синтаксичка промена се може пратити и на плану форме и на плану значења. Важна опозиција за анализу развоја синтаксичких категорија јесте опозиција између контекстуално условљених и контекстуално неусловљених конструкција.

## Литература

- Ајдановић 2008: Ј. Ајдановић, Кондензација адвербијалних значења у књижевном језику код Срба у XIX веку, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Ајдановић, Ружић 2015: Ј. Ајдановић, В. Ружић, Циљни инфинитив у књижевном језику код Срба у 19. веку и данас, у: Ј. Грковић-Мејдор, В. Ружић (ур.), Лингвистичке свеске 10. Српски језик и његове нормe (дијахроно-синхрони аспекти), Нови Сад: Филозофски факултет, 124–142.



- Албин 1968: А. Албин, Језик Новина Стефана Новаковића (1792–1794), Нови Сад: Матица српска.
- Антонић 2001: И. Антонић, Временска реченица, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Бабић 2012: Б. Бабић, Ортографске и језичке карактеристике у штампаним дјелима Павла Соларића, Бања Лука: Филолошки факултет.
- Бјелаковић 2008: И. Бјелаковић, Партиципски пасив у књижевном језику код Срба у XIX веку, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Бошковић 1864а: Ј. Бошковић, Извод из српске граматике. Књига друга. Српска синтакса, Свеска I, Београд: Државна штампарија.
- Бошковић 1864б: Ј. Бошковић, Извод из српске граматике. Књига друга. Српска синтакса, Свеска II, Београд: Државна штампарија.
- Budmani 1867: P. Budmani, *Grammatica della Lingua Serbo-Croata (Illirica)*, Vienna: A spese dell' autore.
- Грковић-Мејџор, Куршевић 2005: Ј. Грковић-Мејџор, М. Куршевић, Инфинитив у Вуковом преводу Новог завета, Београд: Научни састанак слависта у Вукове дане, 34/1, Београд, 89–102.
- Грковић-Мејџор 2007: Ј. Грковић-Мејџор, Кратак приказ резултата синтаксичких истраживања на пројекту Историја српског језика (2005–2007), у: Ј. Грковић-Мејџор, В. Ружић, С. Павловић (ур.), Лингвистичке свеске 6. Синтаксичка истраживања (дијахроно-синхрони план), Нови Сад: Филозофски факултет, 7–12.
- Даничић 1858: Ђ. Даничић, Српска синтакса, Београд: Државна штампарија.
- Ђуркин 2018: В. Ђуркин, Сложени зависни везници у српском језику (и њихова функционалностилска дистрибуција), Београд: Јасен.
- Живановић 1889: Ј. Живановић, Српска синтакса, Београд: Издање и штампа А. Пајевића.
- Ивић <sup>2</sup>1997: М. Ивић, О Вуковом и вуковском језику, Београд: XX век.
- Ивић <sup>9</sup>2001: М. Ивић, Правци у лингвистици I, Београд: XXвек.
- Ивић 2014: П. Ивић, Преглед историје српског језика, Нови Сад – Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Јерковић 1972: Ј. Јерковић, Језик Јакова Игњатовића, Нови Сад: Матица српска.
- Јерковић 1976: Ј. Јерковић, Језик Богобоја Атанацковића, Нови Сад: Матица српска.
- Јерковић 1981: Ј. Јерковић, Језик Љубомира Ненадовића, Нови Сад: Матица српска.
- Кашић 1968: Ј. Кашић, Језик Милована Видаковића, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Ковачевић 1998: М. Ковачевић, Синтакса сложене реченице у српском језику, Београд – Србиње: Рашка школа – Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета”.
- Ковачевић <sup>2</sup>2012: М. Ковачевић, Узрочно семантичко поље, Београд: Јасен.
- Куна 1970: Н. Kuna, *Jezičke karakteristike književnih djela Dositeja Obradovića*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- Луковић 1994: М. Луковић, Развој српског правног стила: прилог историји језика и права у Србији, Београд: Службени гласник.
- Маретић 1899: Т. Маретић, Граматика и стилистика хрватскога или српскога књижевног језика, Загреб: Штампа и наклада Књижаре Л. Хартмана.
- Милановић 1998: А. Милановић, Особине језика „Новина Српских” (1813–1822) (необјављени магистарски рад), Београд: Филолошки факултет.
- Милановић 2002: А. Милановић, Корелативи у релативним временским реченицама из Венцловићевих беседа, Бајина Башта: Рачански зборник, 7, Бајина Башта, 115–125.
- Милановић 2003: А. Милановић, Корелативи у српској сложеној реченици из XIX века, Београд: Научни састанак слависта у Вукове дане, 31/1, Београд, 81–90.

- Милановић 2014: А. Милановић, Језик Јована Суботића, Београд: Филолошки факултет.
- Младеновић 1964: А. Младеновић, О народном језику Јована Рајића, Нови Сад: Матица српска.
- Новаковић <sup>2</sup>1870: С. Новаковић, Српска синтакса за ниже гимназије и реалке Кнежевине Србије, Београд: Државна штампарија.
- Новаковић <sup>2</sup>1902: С. Новаковић, Српска граматика, Београд: Државна штампарија.
- Нуорлуото 1989: J. Nuorluoto, *Jovan Stejić's Language: A Contribution to the History of the Serbo-Croatian Standard Language*, Helsinki: Helsinki University Press.
- Павловић 2013: С. Павловић, Теоријске основе Даничићеве падежне синтаксе (прилог историји српске филологије), Београд: Јужнословенски филолог, LXIX, Београд, 255–276.
- Петровић, Војновић 2005: В. Петровић, Ј. Војновић, Употреба инфинитива у текстовима са почетка 19. века, Београд: Научни састанак слависта у Вукове дане, 34/1, Београд, 71–88.
- Рањеловић 2016: А. Рањеловић, Језикословна терминологија код Срба у 19. веку (не-објављена докторска дисертација), Београд: Филолошки факултет, <<https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:12137/bdef:Content/download>>. 27. 5. 2019.
- Суботић 1984: Љ. Суботић, Судбина партиципа у књижевном језику код Срба у 19. веку, Нови Сад: Прилози проучавању језика, 20, Нови Сад, 5–81.
- Суботић 1989: Љ. Суботић, Језик Јована Хаџића, Нови Сад: Матица српска.
- Суботић 1994а: Љ. Суботић, Доситејеве Басне и Наравоученија (језичка анализа – релативне реченице), Нови Сад: Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, XXIII, Нови Сад, 45–51.
- Суботић 1994б: Љ. Суботић, Парцелација реченице у језику српских писаца 19. века, Нови Сад: Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, XXXVII, Нови Сад: 597–603.
- Суботић 1996: Љ. Суботић, Језик Стеријиних правних списа (Инфинитив – нека значења и функције), Београд: Научни састанак слависта у Вукове дане, 25/2, Београд, 79–84.
- Суботић 2007: Љ. Суботић, Барокна геометрија реченице доситејевског типа књижевног језика (Стеријин роман Дејан и Дамјанка), у: Ј. Грковић-Мејдор, В. Ружић, С. Павловић (ур.), *Лингвистичке свеске 6. Синтаксичка истраживања (дијахроно-синхрони план)*, Нови Сад: Филозофски факултет, 240–252.
- Херити 1983: П. Херити, Књижевни језик Емануила Јанковића, Нови Сад: Матица српска.

## THE MOST IMPORTANT TENDENCIES WITHIN THE STUDIES OF SYNTAX OF THE 19TH CENTURY SERBIAN LANGUAGE

### Summary

In this paper we have analyzed the most important tendencies within the studies of syntax of the 19th century Serbian language. The analysis includes: (a) grammar books and manuals issued during the 19th century; (b) traditional historical linguistic studies; (c) studies focused on concrete syntactic problems based on a 19th century corpus; (d) diachronic aspect within studies focused on modern language. In traditional methodology, syntax was neglected and syntactic research began to develop in the second half of the 20th and the beginning of the 21st century with the studies of authors such as: Ljiljana Subotić, Aleksandar Milanović, Isidora Bjelaković, etc. It can be noted that the approach of these studies depends on different factors, such as: the time period (prenormative – normative), whether the focus lies on a concrete problem based on a larger corpus or one presents a detailed description of a limited corpus, whether a research focuses on a synchronous description of a phenomenon or on its development, and whether it is important to give a comparison to the state in the modern language or some other linguistic idioms.

*Key words:* Serbian language, syntax, linguistic history, 19th century.

Jelena Pavlović